

Şarkta Bahar ve Özbekistan

Mehmet Genç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi" isimli eserinde: "*Sosyal sistemin değişme talebi ile değişme arzı arasında bir dengesizlik ortaya çıktığı zaman, Fransız devrimi gibi patlamalar olur.*"² tespitinde bulunmakta. Bu tespitin zaman ve zemin koşullarının birbirinden oldukça farklı olduğu durumlarda da geçerli olduğunu söylemek mümkün. Sosyal küreselleşmenin sınır tanımayan etkisiyle farkındalıkları artan toplumların taleplerinin ilgili ülkelerin idarecileri tarafından karşılanıp karşılanamaması halen içinde bulunduğumuz sürecin temel meselesi olarak değerlendirilebilir.

¹<http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1198/Huseyin+Rasit+Yilmaz>

² Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, 7. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010, s.84

Esasında içinde bulunduğumuz süreç şark toplumları için alışılmışın dışında ve dahi görünenin ötesinde bir anlam taşıyor. Batı toplumlarından farklı olarak siyasal dönüşümlerini elitlerin reform çabalarıyla gerçekleştirmeye alışkın doğuda taleplerle değişimi zorlayan kitlelerin varlığından artık bahsedebiliriz. Devlet ile ekonominin iç içe geçmişliği, sermaye birikiminin kuşaktan kuşağa naklindeki süreksizlik, iktidarın meşruiyet kaynağı noktasındaki sosyal kabuller şark toplumlarının sistemi değiştirme kabiliyetini sınırlayan başlıca etkenlerdendi. İçinde bulunduğumuz demde sınırlayıcı unsurların artık sosyal mobilizasyonu engellemeye yetmediği görülmektedir. Tunus'ta meydanlara dökülenler kısa sayılabilecek bir sürede başarıya ulaştı, Mısır, Libya ve Yemen'de muhaliflerin ısrarı iktidarları değiştirdi. Suriye'de çatışmalar şiddetli bir şekilde devam ederken, Bahreyn'de kontrollü bir gerginlik sürüyor. Baharın hızı ve etkisini kavrayan Fas, Kuveyt, Ürdün ve Suudi Arabistan'da idareciler geniş reform paketleriyle toplumsal talepleri karşılamaya çalışıyor.

Şark toplumlarındaki "farkındalık" hali sadece Arap ülkelerine mahsus bir durum değil. Bilhassa Asya içlerine uzanan Türk coğrafyasında Ortadoğu'daki baharın ivme kazandırdığı bir hareketlenme yaşanıyor. Kırgızistan 2005 yılında başlayan ve fasılalarla devam eden halk hareketleriyle sarsıldı, nihayetinde Aralık 2011'de demokratik seçimlerle Atambayev cumhurbaşkanı seçildi. Yakın dönemdeki halk hareketleriyle mukayese edildiğinde Kırgızistan'ın demokrasiye geçişi en az hasarla gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Kazakistan'ın da Nazarbayev liderliğinde planlı reformlar yaparak "uygun" bir geçiş tasarlamaya çalıştığını görüyoruz. Azerbaycan ve Türkmenistan'da muhalefetin yaşam alanının, sınırlı da olsa, var olduğunu ifade edebiliriz. Buradan hareketle Türk ülkelerindeki toplumsal taleplerin gerek reform çabalarıyla gerekse sosyal patlamayı engelleme hususunda oldukça önemli olan muhalefete yaşam alanı bırakmak şeklinde yönetilmeye çalışıldığını görüyoruz. Türk ülkelerindeki bu talep yönetiminin bir istisnası bulunmakta: Özbekistan. Özbekistan'da toplumsal talebe yönelik reform çalışmalarını göremediğimiz gibi muhalefetin üzerindeki baskıda ciddi boyutlarda seyretmekte. Toplumsal talebin rasyonel bir biçimde yönetilmemesi Özbek muhalefetinin tepkiselliğini her geçen gün artırıyor. Son bir yıl içerisinde Özbek muhalefetinin önemli isimlerinden Fuad Rüstemhocayev Rusya'da³, Abid Nazarov'da İsveç'te suikaste uğradı⁴. Özbekistan Halk Hareketi'nin bir dönem Türkiye'de ikamet eden, şimdilerde Norveç'te yaşayan lideri Muhammed Salih'e yönelikte benzer bir suikast olabileceği muhalifler tarafından sıklıkla dile getirilmekte. Yine son dönemde ülkedeki camilerin ses kaydı da yapabilmeye kameralarla donatılmaya başlanması ve pazarlarda tesettür kıyafetlerinin satılmasına getirilen kısıtlamalar da dikkat çekici gelişmeler.

Kerimov yönetiminin özellikle Mayıs 2005 yılında Andican şehrinde başlayan ve yüzlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan ayaklanma sonrasında muhaliflere baskıyı arttırdığını söylemek yanlış olmaz. Arap baharının yayılma sürecinde tedbiren reform paketleri

³ "Uzbekistan: Murder in Russia Takes Wind Out of Uzbek Opposition Group's Sails",

<http://www.eurasianet.org/node/64339>

⁴ "Uzbek Imam shot in Northern Sweden", <http://www.stockholmnews.com/more.aspx?NID=8456>

hazırlayan ülkelerin aksine muhalefet üzerindeki baskıyı daha da yoğunlaştırarak iktidarı korumayı amaçlayan Kerimov'un bu tavrı uluslararası kamuoyunda Kerimov'u Kaddafi ile kıyaslayan yorumlara neden oluyor.⁵

Muhaliflerin Arap baharına bakış açılarını göstermek bakımından Özbekistan Halk Hareketi lideri Muhammed Salih'in: "*Arap Baharı göstermiştir ki diktatörlerle mücadelede silah meşruiyet kazanmıştır. Önümüzdeki 1-2 yıl içerisinde başta Özbekistan olmak üzere tüm Orta Asya'da büyük ve kapsamlı değişiklikler olacaktır.*"⁶ açıklaması oldukça mühim.

Özbekistan'ı benzerlerinden ayıran ve sosyal farkındalık noktasında avantaj sağlayabilecek bir hususiyeti de zikretmekte fayda bulunuyor. Bilindiği üzere Özbekistan önemli bir kültür havzasının merkezinde yer alıyor. Bünyesinde Semerkand, Buhara, Hive gibi kültür kentlerini barındıran ve bu merkezlerin etkisinin sosyal hayatta kuvvetli bir biçimde hissedildiği Özbekistan'ın münevverleri bu bakımdan güçlü bir geleneğin temsilcileri. Bu durum, Özbek muhalefesindeki aydın etkisiyle ve muhalif aydınlar üzerindeki yoğun baskıyla birlikte değerlendirildiğinde, Özbekistan'daki değişimin başrolünde elitlerin olacağı ve olası bir baharın ancak Özbek münevverlerin toplumu harekete geçirme kabiliyetlerine bağlı biçimlenebileceği öngörülebilir.

⁵ "Kisses for Karimov",

http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/11/14/islam_karimov_uzbekistan_libya?page=0,1

⁶ "Muhammed Salih: 'Mücadelede silah meşruiyet kazanmıştır'", <http://uzbekistanerk.com/trk/?p=932>